

DOI: 10.32999/ksu2307-8030/2020-39-16

УДК 378.014.543(477)

Бурдонос Л.І.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, обліку і оподаткування
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1084-0826>
E-mail: burdonosluida@ukr.net*

Виноградня В.М.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, обліку і оподаткування
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9028-6772>
E-mail: vinogradniy_roma@ukr.net*

СТАН РОЗВИТКУ ФІНАНСУВАННЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Стаття присвячена дослідженню стану розвитку механізму фінансового забезпечення системи вищої освіти в умовах глобалізації світової економіки. Досліджено термінологію, яка використовується для позначення стану розвитку механізму фінансування закладів вищої освіти тощо. Охарактеризовано визначальні фактори розвитку фінансового забезпечення системи вищої освіти, для подальшої трансформації системи організації та управління української науки. Виявлено, що проблеми фінансового забезпечення закладів системи освіти залишаються невирішеними і певною мірою залежать від ефективності побудови та реалізації механізму державного фінансування. Проведено аналіз державного фінансування на систему освіти.

Ключові слова: глобалізаційні процеси, вища освіта, заклади вищої освіти, фінансування, ринок освітніх послуг, якість освітніх послуг, бюджетні асигнування на освіту, науково-технічний потенціал країни.

Бурдонос Л.И., Виноградная В.М. СОСТОЯНИЕ РАЗВИТИЯ ФИНАНСИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ МИРОВОЙ ЭКОНОМИКИ

Статья посвящена исследованию состояния развития механизма финансирования системы высшего образования в условиях глобализации мировой экономики. Исследована терминология, которая используется для обозначения состояния развития механизма финансирования высших учебных заведений и тому подобное. Охарактеризованы определяющие факторы развития финансового обеспечения системы высшего образования, для дальнейшей трансформации системы организации и управления украинской науки. Выявлено, что проблемы финансового обеспечения учреждений системы образования остаются нерешенными и в определенной степени зависят от эффективности построения и реализации механизма государственного финансирования. Проведен анализ государственного финансирования на систему образования.

Ключевые слова: глобализационные процессы, высшее образование, высшие учебные заведения, финансирование, рынок образовательных услуг, качество образовательных услуг, бюджетные ассигнования на образование, научно-технический потенциал страны.

Burdonos Lyuda, Vynogradnya Vita. THE STATE OF DEVELOPMENT OF FINANCING OF THE HIGHER EDUCATION SYSTEM OF UKRAINE IN THE MODERN CONDITIONS OF GLOBALIZATION OF THE WORLD ECONOMY

The article is devoted to the study of the state of development of the mechanism of financial support of the higher education system in the conditions of globalization of the world economy. The terminology used to indicate the state of development of the mechanism of financing higher education institutions, etc. is studied. The determining factors of development of financial support of the system of higher education, for further transformation of the system of organization and management of Ukrainian science are characterized. It was found that the problems of financial support of educational institutions remain unresolved and to some extent depend on the efficiency of construction and implementation of the mechanism of public funding. Therefore, in the context of globalization, the questions become especially relevant: what are and will continue to be the advantages and at the same time difficulties and risks for higher education institutions in the market of educational services? How to reconcile, reconcile new opportunities and risks for the higher education system, when an economically active person is excluded from collective life? When funding is appropriate, the activities and services of educational institutions in the context of the transformation of the economic system are coordinated, in accordance with the objectives that are the goal: to provide the necessary public goods, sufficient quantity and quality. In the strategy of economic and social development of Ukraine, the preservation and development of scientific potential was declared a leading factor in the economic policy of the state. The overall level of funding for science is considered one of the key characteristics of the country's innovation, its readiness to build a knowledge-based society. Funding for the university science sector remains extremely low, and its volumes per scientist are significantly lower than for other science sectors. The lag of university science from the modern needs of innovative development is confirmed by the materials of the analysis of research activity of higher educational institutions of Ukraine.

Keywords: globalization processes, higher education, institutions of higher education, financing, the market of educational services, the quality of educational services, budget allocations for education, scientific and technical potential of the country.

Постановка проблеми. Економічна, фінансова, політична криза, військові конфлікти на Сході України та світова пандемія коронавірусу вичерпали ріст попередньої моделі економіки держави, показали, що в сучасних умовах підтримки системи вищої освіти необхідно є розробка і впровадження цільових програм підтримки ЗВО у нових економічних умовах адже кожний тип вищого навчального закладу займає важливе місце у підготовці компетентних фахівців високого рівня, вчених-дослідників, які потрібні для розвитку економіки країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковою школою таких українських вчених, як Т.М. Боголіб [3], Л.О. Познякова, С.Я. Салига, Л.І. Федулова, Г.С. Черевичний [14], Л.С. Шевченко [15] досліджено та розроблено фундаментальні концепції розвитку теорії та практики розвитку фінансового забезпечення вітчизняної системи вищої освіти. Стратегічний план дій для забезпечення удосконалення організаційно-економічного механізму фінансового забезпечення закладів вищої освіти проаналізовано у наукових доробках таких вчених, як Н.В. Бракоренко, А.М. Гуржій, А. Даниленко, В. Куценко, Л. Лисяк, А. Монаєнко. Серед зарубіжних авторів, які у своїх наукових доробках приділяли увагу недостатньому фінансуванню системи вищої освіти з боку держави слід виділити праці Шевальє Т. [16], Ейшера Ж., М. Лукашенка, Я. Нейматова, В. Марцинкевича.

Мета статті: проаналізувати проблеми фінансового забезпечення розвитку системи вищої освіти України, оскільки за останні два десятиріччя відбувся розрив зв'язків циклу «наука – освіта – виробництво», вища освіта, як і наука, залишається майже повністю відстороненою від процесу формування інноваційної економіки. Складність цієї проблеми потребує системних стратегічних рішень.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. В умовах сьогодення, коли світова економіка знаходиться в стані бурхливого розвитку глобалізації, перед закладами вищої освіти постає завдання виживання, адже з впровадженням новітніх технологій скорочується потреба у великій кількості працівників: високотехнологічне обладнання та штучний інтелект просто їх замінює і тому ЗВО треба розвиватись динамічніше.

Якщо брати до уваги стан ЗВО на ринку освітніх послуг України то ситуація така: після введення в дію нового Закону «Про освіту» змінюється підхід до розподілу бюджетних коштів та фінансового забез-

печення загалом закладів [4]. Основна ідея – зняти пряму залежність фінансування закладів вищої освіти від наявної кількості студентів і фінансувати кошти у ті ЗВО, які будуть відповідати певним показникам.

Основними такими показниками являється:

- позиція університету у міжнародних рейтингах (головними показниками є рівень капіталізації та рівень цитованості педагогічно-наукових працівників університету);
- масштаб університету;
- наукові показники викладацького персоналу;
- залучені гранти або інвестиції (міжнародні гранти, гранти від бізнесу);
- працевлаштування випускників (з 2021 відомством буде розроблятися відповідна система електронного моніторингу);
- кількість студентів (важить 80% у впливі на обсяг фінансового забезпечення);
- регіональний коефіцієнт.

Тобто можна зробити висновок, що Міністерство освіти і науки насамперед цікавить допомога сильнішим університетам і сильним викладачам, які відповідно до кращих результатів діяльності та своїх рейтингів будуть отримувати більше фінансування у порівнянні з бюджетом 2019 року.

Існування ЗВО міжнародного рівня вимагає, перш за все, компетентного менеджменту, ціленаправленого бачення місії і цілей закладу, чітко сформульованого плану та позиціонування на ринку освітніх послуг.

Та освітні послуги закладу світового значення не потрібні, якщо не виконується ще одна умова – якість освіти, оновлення її змісту та форм організації навчально-виховного процесу, тобто здатність підготувати такі кадри, які будуть володіти високими технологіями, новими підходами, генерувати нові ідеї коли нові знання швидко старіють, потрібне їх постійне оновлення.

Якщо за попереднім Законом «Про освіту» держава забезпечувала бюджетні асигнування на освіту в розмірі не меншому 10 % національного доходу, а також валютні асигнування на основну діяльність, то за новим Законом «Про освіту» від 05.09.2017 р. держава забезпечує асигнування на освіту в розмірі не менше ніж 7 % валового внутрішнього продукту [10].

Університети 80% бюджетного фінансування отримуватимуть гарантовано для базових видатків. Решта коштів ЗВО – конкретні показники.

Якщо раніше показником для фінансування закладів вищої освіти була кількість студентів, то наразі ситуація змінилась. Але є й інша сторона медалі: держава за одного студента на технічній спеціальності буде забезпечувати асигнування на 60%, ніж за студента економічних спеціальностей, тобто стимулюватись будуть університети за технічно-інженерними галузями спрямування. З 2020 року ЗВО фінансуються за формулою, де університети з кращими результатами діяльності отримують більше фінансування порівняно із бюджетом минулого року. Всього на університети у 2020 році МОН витратить 16,26 млрд грн. [2].

З 2021 року до цих показників додається працевлаштування випускників, які МОН буде відслідковувати через онлайн-систему. Для поступовості переходу у 2020 році були запроваджені обмеження для мінімальної та максимальної зміни бюджету кожного ЗВО – 95% та 120% від 2019 року відповідно. Фінансування за формулою отримують 136 закладів вищої освіти та 12 їхніх філій, які мають власні кошториси. У 2020 році 94 заклади отримують 100-120% від бюджету 2019 року, а 54 – 95-99% від бюджету 2019 року [7].

Завдяки розрахунку фінансування за формулою у 2020 році 17 університетів отримали збільшення фінансування на понад 15 мільйонів гривень. З-поміж них – Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського, Львівська політехніка, Харківський політехнічний інститут, Сумський державний університет, Ужгородський національний університет тощо [11].

Показники, за якими МОН робить розрахунок розподілу фінансування, дають університетам чітке розуміння, за якою траєкторією їм потрібно рухатись, щоб покращувати свої позиції. Відтепер фактична кількість студентів за бюджетною формою навчання (контингент) – лише один із семи показників, які впливають на формування бюджету. Протягом наступних трьох років вага цього показника буде зменшуватись. Додатково держава стимулює університети зберігати свій профіль, технічні університети – підтримувати саме технічні спеціальності.

Показник масштабу стимулює заклади вищої освіти об'єднуватись та ефективно використовувати ресурси. Адже університети, у яких навчається менше 1000 студентів, будуть отримувати менше, а ті, де три, п'ять і десять тисяч студентів – навпаки отримуватимуть більше. Застосування регіонального коефіцієнту у формулі дало змогу регіональним університетам у 2020 році отримати краще фінансування. У попередні роки через відтік абітурієнтів у великі міста регіональні ЗВО втрачали студентів та не мали ресурсів для розвитку. Застосовуючи регіональний коефіцієнт, держава підтримує регіональні університети.

Наявність українських університетів у міжнародних рейтингах – це стимул працювати над міжнародним визнанням та репутацією, підвищення шансів залучати іноземних студентів. Міністерство враховує позиції в QS World University Rankings, The Times Higher Education World University Rankings та Academic Ranking of World Universities. Зараз п'ять ЗВО, які входять до рейтингів, отримали додаткове фінансування за цим показником [11].

Кількість грошей на дослідження, які університет залучає від бізнесу та з міжнародних грантів, свідчить, що закладу довіряють донори та/або бізнес. Держава, використовуючи цей показник, стимулює університети розвивати науку та диверсифікувати джерела надходження грошей.

Працевлаштування випускників – це показник, який МОН почне застосовувати при розрахунку фінансування ЗВО у 2021. З 2020 МОН запустило електронну систему, яка буде моніторити, чи працюють випускники того чи іншого університету на посаді, що вимагає вищої освіти. Цей показник буде стимулювати університети підвищувати якість освіти, враховувати потреби ринку праці та сприяти працевлаштуванню своїх випускників [10].

Взагалі успішне функціонування будь-якого закладу освіти залежить від належного рівня фінансового забезпечення його діяльності та ефективного використання обмежених фінансових ресурсів та має величезне значення для розвитку ВВП та ВВП держави. Проте більшість закладів системи освіти мають незадовільний стан фінансування, недостатність або взагалі відсутність бюджетних асигнувань на утримання матеріально-технічної бази установ, низька заробітна плата викладацько-професорського складу, зниження економічної доступності вищої освіти; обмеженість джерел формування фінансових ресурсів та жорстка регламентація напрямів їх використання, що призводить до нестачі грошових коштів для здійснення їхньої господарської діяльності. Оскільки проблеми фінансового забезпечення закладів системи освіти залишаються невирішеними і певною мірою залежить від ефективності побудови та реалізації механізму фінансового забезпечення, виникає потреба в їх подальшому дослідженні та впровадженні рекомендацій для покращення такого процесу. Ці економічні чинники являються головними структурними елементами конкурентоспроможності будь-якої країни.

В економічній літературі поняття «фінансове забезпечення», «фінансування» використовуються дуже часто і нерідко у різних тлумаченнях, тому єдиної думки щодо їх визначення не існує.

Так, на думку В.М. Федосова, фінансове забезпечення – це структурна підсистема фінансово-кредитного механізму, система джерел і форм фінансування розвитку економічної та соціальної сфер суспільства [9, с. 33].

Визначення дає фінансовий словник-довідник: «Фінансування – метод розподілу коштів централізованих і децентралізованих грошових фондів держави та органів місцевого самоврядування; діяльність, пов'язана із забезпеченням грошовими ресурсами соціальних, економічних та інших потреб держави, органів місцевого самоврядування, юридичних і фізичних осіб» [8].

Здійснення фінансового забезпечення знаходить свій прояв у визначенні форм, джерел та методів розвитку та використання фінансових коштів закладами системи освіти.

Державні заклади системи освіти згідно з діючим законодавством фінансуються за рахунок Зведеного бюджету України через систему органів ДКСУ. Як відомо, кошторисне фінансування бюджетних установ розподіляється на:

- загальний фонд – обсяг фінансування із загального фонду бюджету відповідного рівня, який містить чітке розмежування видатків бюджетних установ за економічними ознаками і призначений для виконання їх основних функцій;

- спеціальний фонд – обсяг фінансування зі спеціального фонду бюджету для досягнення конкретної мети та їх використання за економічною класифікацією для здійснення видатків бюджетних установ згідно з законодавством, а також для проведення заходів, пов'язаних із виконанням бюджетними установами основних функцій діяльності [6, с. 6].

На даний момент в Україні йде знову дискусія про нову модель фінансової діяльності та розвитку ЗВО, суть якої полягає у наданні права університету на фінансову автономію. Для цього передбачено:

1) зміну правового статусу державного ЗВО на неприбутковий ЗВО відповідно до СНР 2008. Це означає, що право на отримання економічних вигод, пов'язаних з економічною діяльністю, має не засновник (юридичний власник) ЗВО, а безпосередньо ЗВО як інституціональна одиниця (економічний власник). При цьому весь можливий дохід (прибуток) належить ЗВО і може бути спрямованим на його розвиток;

2) надання ЗВО права господарського відання замість права оперативного управління їхнім майном, власником якого фактично є держава, що розширює майнові права ЗВО;

3) упровадження корпоративного управління університетами, у тому числі фінансового менеджменту, спрямованого на постійний пошук додаткових, насамперед приватних, джерел інвестування університету [5].

Здійснення фінансового забезпечення системи освіти в умовах посткризових ситуацій в Україні з кожним роком стає все проблематичнішим. Нині не в повній мірі виконуються відповідні положення Закону України «Про освіту», де зазначено, що витрати на освіту мають становити 7 % від ВВП. В таких умовах заклади освіти вимушені шукати додаткові фінансові надходження.

Цьому факту свідчить проведений аналіз видатків зведеного бюджету України на систему освіти за 2015-2017 рр. [14].

Видаткова частина Державного бюджету України у 2016 році у порівнянні з 2015 роком була збільшена на 14,2%. Проте, видатки Міністерству освіти і науки України були збільшені тільки на 3,4%, а видатки Національній академії наук та національним галузевим академіям наук навпаки скорочено аж на 19%. Як наслідок, частка коштів з загального фонду державного бюджету, що була спрямована у 2016 році Міністерству освіти і науки України та Національній академії наук України, у порівнянні з 2014 роком скоротилась майже у два рази.

У 2017 році з Державного бюджету України на сферу освіти передбачено 93 101 041,6 тис. гривень, що становить 3,6% ВВП, з яких кошти головних розпорядників коштів становлять 40 248 473,6 тис. гривень (за загальним фондом 27 437 963,8) та обсяг освітньої субвенції місцевим бюджетам – 52 852 568,0 тис. гривень.

У 2016 році ці показники склали 75 053 963,5 тис. гривень, що становило 3,31% ВВП, з яких кошти головних розпорядників коштів становили 30 269 986,3 тис. гривень (за загальним фондом 19 378 469,7), а обсяг освітньої субвенції місцевим бюджетам – 44 783 977,2 тис. гривень [12].

В Україні відбувається загрозливе скорочення чисельності працюючих у науковій та науково-технічній сфері, посилюється відтік молодих талановитих науковців, їх міграція за кордон. В ЗВО запроваджується режим неповної зайнятості, зменшується обсяг грошового забезпечення науково-педагогічних працівників, соціальна напруга зростає у трудових колективах, організуються громадські акції протесту.

Якість освіти втрачається та підготовка компетентних фахівців, особливо, за новими сучасними технологіями та структурними змінами в економіці. Виникає реальна загроза руйнації наукових шкіл, проведення сучасних наукових досліджень та наукового супроводу високотехнологічних галузей виробництва.

При сьогоdnішньому рівні економічного розвитку в Україні, навіть якщо витрати держави на систему освіти залишатимуться високими і, крім того, підвищиться їхня ефективність, це навряд чи приведе до позитивного впливу на економічне зростання. За відсутності нормальних умов праці і практично втраченого промислового потенціалу випускники з конкурентоспроможною на міжнародному ринку освітою емігруватимуть. Тобто процес підвищення рівня видатків на освіту повинен бути ендогенним і відповідати умовам економічного розвитку в країні.

В контексті фінансових та економічних трансформацій які відбуваються в Україні також відбуваються втрати науково-технічного потенціалу дер-

Таблиця 1

Видатки зведеного бюджету на освіту у 2015-2017 рр.

Всього	Загальні видатки Зведеного бюджету, млн. грн.	Видатки у % до		Видатки на окремі підгалузі у % до видатків на галузь
		Загальних видатків	ВВП	
2015 р.				
Всього на освіту:	114 193, 5	16,8	5,7	100,0
– дошкільну	18 142,2	2,7	0,9	15,9
– загальну середню	49 688, 3	7,3	2,5	43,5
– професійно-технічну	6 171,2	0,9	0,3	5,4
– вищу	30 981,8	4,6	1,6	27,1
2016 р.				
Всього на освіту:	129 437,7	15,5	5,4	100,0
– дошкільну	20 115,5	2,4	0,8	15,5
– загальну середню	56 532, 0	6,8	2,4	43,7
– професійно-технічну	6 182,3	0,7	0,3	4,8
– вищу	35 233,6	4,2	1,5	27,2
2017 р.				
Всього на освіту:	177 755,7	16,8	5,4	100,0
– дошкільну	28 207,2	2,7	0,8	15,9
– загальну середню	84 346, 3	8,0	2,4	47,5
– професійно-технічну	8 278,9	0,8	0,2	4,7
– вищу	38 681,1	3,7	1,4	21,8

Джерело: складено авторами на основі даних [17]

жави; є проблема визначення фактичних витрат часу науково-педагогічних працівників на наукову роботу, кількості та якісної оцінки їх науково-дослідної діяльності в університеті та внеску у розвиток наукової сфери економіки країни в цілому. Існуючі у багатьох ЗВО України методики призначені для організації планування та обліку навчальної, наукової, науково-методичної, культурно-виховної роботи та формування штатного розпису науково-педагогічних працівників і планування їх навантаження на рік. Зміна структури джерел фінансування та пов'язані з ними зміни у структурі видів наукових робіт, викликали потребу у нових формах організації та управління науковими дослідженнями у ЗВО.

Дослідження генезису наукового знання, пов'язаного з визначальними факторами розвитку суспільства, є важливою теоретичною проблемою історії науки й одночасно однією з вихідних методичних проблем. Усвідомлення важливості цього моменту відбито новим етапом у розвитку знання як особливої наукової дисципліни.

У цьому зв'язку слід звернути увагу на системи вищої освіти Великої Британії і Франції, кожна з яких йшла до свого національного варіанта постгумбольдтівської системи від своєї відправної точки – Великої Британії від гумбольдтівської системи, а Франція – від догумбольдтівської.

Так, у Великій Британії, система освіти якої до початку 80-х років XX ст. нагадувала німецьку реформа щодо усунення дефектів гумбольдтівської системи інтеграції освіти і науки йшла за трьома напрямками:

1) ще в 50-60-х роках у цій країні було створено неуніверситетський сектор вищої освіти, так звані суспільні навчальні заклади, серед яких 30 політехнічних інститутів. Зусилля даних установ були зосереджені на викладанні коротких циклів навчальних програм (навчальних модулів), перепідготовці кадрів. На противагу Німеччині, уже до кінця 70-х років ці заклади поглинули половину всіх студентів.

Причому слід зазначити, що формально даний сектор освіти мав і має ті самі права на проведення дослідницьких робіт і підготовку аспірантів, що й університетський, але в нього досить слабка інфраструктура, оскільки не було й немає достатніх засобів і людських ресурсів, щоб її розвинути. Іншими словами, країні вдалося відокремити елітарну освіту від масової;

2) після досить тривалого періоду інтеграції за Гумбольдтом, незважаючи на значний опір професорсько-викладацького складу, наприкінці 70-х – початку 80-х років XX ст. радикально помінялася система фінансування університетів. Було введено істотне «нововведення» – фонди фінансування процесів навчання та досліджень, а також розробок були розділені ззовні. Це означає, що на верхньому рівні фінансування освітнього процесу було відділено від фінансування науково-дослідної діяльності. Обсяг фонду, призначеного для фінансування викладацької діяльності розраховувався традиційним способом – пропорційно числу студентів.

Значна ж частина фонду (блок грантів), призначених для фінансування науково-дослідних робіт, стала прямо залежати від раніше досягнутого рівня (оцінки якості) проведених робіт. Обсяги грантів стали установлюватися, виходячи з загального обсягу фінансування науково-дослідної діяльності у всій системі вищої освіти, пропорційно рангові, привласненому дослідницькому відділові університету в результаті проходження процедури оцінки.

Така процедура оцінки з 1986 р. стала проводитися регулярно кожні три-чотири роки Радами з фінансування вищої освіти спадкоємцями Комітету з університетських грантів [1, с. 2].

3) відбулася внутрішньоуніверситетська (інфраорганізаційна) диференціація між кафедрами, основною діяльністю яких тепер було викладання дисциплін, і науково-дослідними відділами, переважною діяльністю яких стало проведення досліджень, а також підготовка студентів до науково-дослідної діяльності і підготовка аспірантів. Було також прийнято, що співробітник дослідницького відділу не може витрачати на викладання більше половини свого робочого часу.

Таким чином, у Великій Британії в результаті реформ відбулося руйнування гумбольдтівської системи. Відбулася спеціалізація університетського штату. Розподілилися джерела фінансування, виникла конкуренція між двома видами діяльності – викладанням і проведенням науково-дослідних робіт. Більш того, хоча процеси освіти і наукової діяльності залишилися під одним дахом, відбувся їхній організаційний поділ усередині самих університетів. Дослідницькі відділи стали самостійною структурною одиницею із самостійним позауніверситетським фінансуванням [3, с. 16].

Враховуючи специфіку зарубіжних країн, університети України повинні приймати участь у житті регіонів шляхом виконання наступних стратегічних завдань:

- підтримка процесів соціального і культурного розвитку регіону через підготовку висококваліфікованих кадрів, які володіють актуальним переліком ключових і професійних компетенцій, які співзвучні вимогам сучасного ринку праці;

- підтримка конкурентоспроможності основних галузей економіки регіону шляхом виробництва нових знань і технологій, які мають значення в умовах глобалізації, а також дякуючи реалізації програм практико-орієнтованої освіти, враховуючи потреби представлених в регіоні інноваційно-виробничих структур і промислових підприємств;

- розширення мережевих, в тому числі корпоративних форм організації навчального процесу із метою реалізації освітніх програм із підготовки спеціалістів у міждисциплінарних галузях;

- створення умов для розширення можливостей академічної мобільності студентів, викладачів і учених, успішної інтеграції університету у світовий освітній простір;

- розвиток фундаментальних і прикладних наукових досліджень у відповідності із пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки із урахуванням специфіки розвитку регіонів Південного федерального округу;

- модернізацію регіональної системи вищої освіти, перш за все, на основі інтеграції освіти, науки і інноваційної діяльності;

- розвитку університету як потужної інноваційної корпорації, яка інтегрує відтворення товарів і послуг у науково-освітній, виробничий і соціальній сферах;

- втілення нової моделі управління ЗВО;
- розвиток соціальних функцій системи вищої освіти за рахунок внесення пропозицій зі зміни діючої нормативно-правової бази.

Питання фінансування університетів, проблеми та перспективи розвитку вищої освіти, а також її ефективність та результативність для соціально-економічного розвитку є предметом уваги багатьох

українських та закордонних дослідників і перебувають у фокусі активної діяльності європейських стейкхолдерів, таких як Європейська асоціація університетів EUA, національні конференції ректорів та об'єднання закладів вищої освіти. Варто наголосити, що єдиної універсальної моделі, яка би відповідала умовам, можливостям і ресурсам усіх систем, немає, адже велику роль відіграють не лише кількісні показники (статистика, демографія), а й економічні умови й правові рамки. Економічні умови, які впливають на вибір тієї чи іншої моделі, мають характер як локальний, національний, так і глобальний [13].

Однією із форм інтеграції університетів у життя виступає їх участь у вирішенні політичних завдань, які здійснюються завдяки формуванню іміджу і політичної ваги регіону шляхом реалізації можливостей, які існують завдяки сформованій еліті нового покоління інтелектуалів, а також досить часто нічим не опосередкований вплив на процеси формування громадянського суспільства.

Перелік можливостей університетів у містах і регіональних університетів не обмежується перерахованим і може бути розширеним. Важливим є політичний ефект, який виникає від діяльності ЗВО у довготерміновій перспективі. Назвемо його «відкладеним» ефектом, у перспективі здатним мати вплив не тільки на політичний профіль регіону, але і зробити значний внесок у становлення і гармонійний розвиток громадянського суспільства в цілому.

Можливості, які мають ЗВО, наприклад, концентрація різноманітних ресурсів, які використовуються для самовдосконалення і творчості молоді, створюють сприятливі умови для розвитку громадянського суспільства у стінах ЗВО і за його межами. Для того, щоб ефект від участі ЗВО у політичному житті був позитивним, необхідна систематична і всебічна підтримка з боку керівництва ЗВО і його зацікавленість. Зосередження інтелектуальних ресурсів перетворює сам процес передачі знань університетів у містах і регіональних університетів у джерело формування інтелектуальної, в тому числі і політичної еліти країни. Завдання ЗВО у цьому випадку повинно полягати у створенні відповідної системи цінностей, яка дозволяє запобігти негативним наслідкам формування еліт.

Участь регіональних університетів та університетів у великих містах у розвитку економіки регіонів найбільш помітно у вирішенні завдань розвитку ринку праці (при цьому ЗВО виступає водночас у декількох ролях: як кузня кадрів, як роботодавець і як центр професійної перепідготовки кадрів).

У рамках вирішення завдань економічного розвитку, поряд із підготовкою і професійною перепідготовкою кадрів, спрямовані на задоволення потреб регіонального ринку праці, університети виступають також джерелами комплексного розвитку тих міст і регіонів, на території яких вони розміщені. Це стає можливим завдяки діяльності університетів, сприянню поліпшенню екології міста і регіону, підвищенню якості їх інфраструктури і транспортного сполучення на основі використання науково-дослідного потенціалу і інших наявних ресурсів.

Наступною формою інтеграції університетів у життєдіяльність регіонів являється їх участь у розвитку економіки. Сьогодні внесок ЗВО в економіку міста або регіону не тільки включає в себе підготовку спеціалістів, конкурентоспроможних на ринку праці, в об'ємі, який відповідає потребам, які існують. Дякуючи діяльності ЗВО також стає можливою трансформація університетами результатів техноло-

гічних розробок, своєї науково-дослідницької і освітньої діяльності в нові можливості, вигідні з точки зору бізнесу, спрямовані на інноваційний розвиток регіонів і які мають практичне значення. Положення концепцій університетів, а також недавні зміни в умовах функціонування ЗВО свідчать про їх поступовий перехід до практики комерціалізації результатів наукових досліджень.

Міжнародний досвід показує, що у своєму прагненні підтримати конкурентоспроможність в умовах економіки, яка базується на знаннях, на рівні окремих країн відбувається посилення інвестиційної підтримки національних інноваційних систем, перш за все, на регіональному рівні. Перехід країн на виробництво наукоємних технологій і послуг, здатних приносити немалий економічний прибуток, призводить до посилення процесів внутрішньокраїнної і міжкраїнної диференціації за рівнем забезпечення новими знаннями і технологіями, сутність рівномірності поширення знань як такого і концентрації місць їх виробництва.

Також поряд із необхідністю задовольняти соціально-економічні потреби регіонів за рахунок створення унікальних умов для кожного із них. Наприклад: за рахунок розвитку наукових виробництв, індустрій; кластерів, орієнтованих на виробництво наукового знання для потреб регіонів; посилення інтеграції інноваційної сфери із сферою наукових досліджень, а також освітнім і дослідницьким потенціалом університетів.

Основними джерелами виробництва та дисемінації знань, інновації у сучасному світі стають університети, орієнтовані на вироблення інноваційних рішень зі збереження конкурентоспроможності регіонів в умовах глобальної економіки знань із урахуванням специфіки національного і перш за все регіонального і місцевого розвитку.

Інтеграція університетів у суспільний розвиток, на думку закордонних дослідників, можлива за декількома основними напрямками:

- виробництво нового знання через науково-дослідницьку діяльність і використання потенціалу нових технологій;
- передача знань через освіту і розвиток людських ресурсів;
- внесок у соціальний і культурний розвиток міст, регіонів і країни в цілому;
- сприяння розвитку інновацій на регіональному і загальнонаціональному рівнях.

Своєю діяльністю із реалізації традиційних і співзвучних часу нових соціальних функцій університети здатні створювати сприятливе середовище для розвитку місцевих співтовариств, забезпечуючи тим самим умови для ефективного розвитку регіонів і країни в цілому.

За оцінками українських експертів сучасні проблеми, із якими стикається вища освіта в регіонах, носять суперечливий характер. Крім пошуку відповідей на сучасні виклики соціального і економічного розвитку, вироблення найбільш ефективних способів задоволення масового попиту на освітні послуги, так звані регіональні університети також вимушені враховувати багатоманітність напрямків соціально-економічного розвитку регіонів, обумовлену їх історичними, демографічними і географічними особливостями.

Висновки. З наведеного вище можна зробити наступні висновки, що сьогодні складається нова картина, яка вимагає спеціального вивчення. Сучасні умови пред'являють нові вимоги до ЗВО, дотримання

яких необхідно для їх успішного довготривалого і ефективного функціонування. Для того, щоб займати важливе місце в житті свого міста, регіону, країни в цілому, відігравати значну роль, ЗВО недостатньо виконувати звичні, традиційні функції освіти і розвитку досліджень. Від сучасних університетів вимагається участь, активна соціальна позиція, належність і інтегрованість до соціального, економічного і культурного життя свого міста, регіону і країни в цілому, що забезпечується за рахунок наступного:

– встановлення зв'язків і об'єднання зусиль із партнерськими ЗВО та іншими зацікавленими;

– надання можливостей безперервної освіти (навчання протягом всього життя) широким верствам населення;

– сприяння розвитку ринку праці не тільки за допомогою підготовки і професійної перепідготовки спеціалістів, але і через створення нових робочих місць;

– створення стимулів для розвитку нових знань, а також формування умов, які забезпечують випускникам працевлаштування випускникам за місцем отримання вищої освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Александрова В.П., Скришевська М.Г. Державне науково-технічне програмування в системі управління розвитком науки і техніки. *Проблеми науки*. 2006. № 8. С. 2–7.
2. Більше грошей сильнішим. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/bilshe-groshej-silnishim-mon-opublikovalo-rozpodil-derzhfinansuvannya-universitetiv-u-2020-roci> (дата звернення: 22.08.2020).
3. Боголіб Т.М. Роль освіти і науки у постіндустріальному розвитку України. Київ : Корпорація, 2010. 406 с.
4. Закон «Про освіту». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. (дата звернення: 01.09.2020).
5. Концепція реформування економічної діяльності у сфері вищої освіти України. Ліга Закон. 2017 URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/NT4045.html (дата звернення: 18.08.2020).
6. Лучко М.Р. Контроль у державному секторі економіки : навч. посіб. Тернопіль : ТНЕУ, 2015. 287 с
7. МОН представило нову систему фінансування вузів. URL: https://ukr.lb.ua/society/2020/01/24/448064_mon_predstavilo_novu_sistemu.html (дата звернення: 05.09.2020).
8. Словник фінансово-правових термінів / За заг. ред. д.ю.н., проф. Л.К. Воронової. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Алерта, 2011. 558 с.
9. Федосов В. Бюджетний менеджмент : Підручник. Київ : КНЕУ, 2008. 864 с.
10. Фінансове забезпечення закладів освіти під призвою нового закону про освіту. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/bb/2017/october/issue-39/article-31417.html> (дата звернення: 01.09.2020).
11. Фінансування ЗВО : уряд запровадив нову модель розподілу коштів. URL: https://24tv.ua/education/finansuvannya_vnz_uryad_zaprovadiv_novu_model_rozpodilu_koshtiv_n1269416 (дата звернення: 20.08.2020).
12. Фінансування освіти і науки в Україні. URL: et.in.ua/statistika-2/byudzheth/informaciya-shhodo-finansuvannya-osviti-i-nauki-v-ukraini/ (дата звернення: 04.09.2020).
13. Ченцов В. В. Фінансування вищої освіти в Україні: проблеми та ідеї для реформи. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/7_2019/10.pdf (дата звернення: 21.08.2020).
14. Черевичний Г.С. Вища освіта України: новації, проблеми, перспективи. *Наука та наукознавство*. 2007. № 1. С. 107–112.
15. Шевченко Л.С. Фінансування вищої освіти: диверсифікація джерел. *Теорія і практика правознавства*. 2013. Вип. 2. С. 222–233.
16. Шевальє Т., Ейшер Ж.К. Фінансування вищої освіти: десять років змін. *Вища школа*. 2005. № 2. С. 85–94.
17. Ukrstat.org – публікація документів Державної Служби Статистики України. URL: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publosvita_u.htm (дата звернення: 04.09.2020).

REFERENCES:

1. Aleksandrova V.P., Skryshevska M.H. (2006). Derzhavne nauko-vo-tekhniche prohramuvannia v systemi upravlinnia rozvytkom nauky i tekhniki [State scientific and technical programming in the management system of science and technology]. *Problemy nauky*, no. 8, pp. 2–7. [in Ukrainian]
2. Bilshe hroshei synishym [More money is stronger]. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/news/bilshe-groshej-silnishim-mon-opublikovalo-rozpodil-derzhfinansuvannya-universitetiv-u-2020-roci> (accessed 22 August 2020).
3. Boholib T.M. (2010). *Rol osvity i nauky u postindustrialnomu rozvytku* [The role of education and science in the post-industrial development of Ukraine]. Kyiv: Korporatsiia, 406 p. [in Ukrainian]
4. Zakon «Pro osvitu» [Law «On Education»]. Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (accessed 1 September 2020).
5. Kontseptsiia reformuvannia ekonomichnoi diialnosti u sferi vyshchoi osvity Ukrainy. Liha Zakon. 2017 [The concept of reforming economic activity in the field of higher education in Ukraine. League Law. 2017]. Available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/NT4045.html (accessed 18 August 2020).
6. Luchko M.R. (2015) *Kontrol u derzhavnomu sektori ekonomiky: navch. posib.* [Control in the public sector of the economy: textbook]. Ternopil: TNEU, 287 p. [in Ukrainian]
7. MON predstavilo novu systemu finansuvannia vuziv [The Ministry of Education and Science presented a new system of university funding]. Available at: https://ukr.lb.ua/society/2020/01/24/448064_mon_predstavilo_novu_sistemu.html (accessed 5 September 2020).
8. Voronovoi L.K. (2011). *Slovnnyk finansovo-pravovykh terminiv* [Dictionary of financial and legal terms]. Kyiv: Alerta, 558 p. [in Ukrainian]
9. Fedosov V. (2008). *Biudzhetni menedzhment* [Budget Management]. Kyiv: KNEU, 864 p. [in Ukrainian]
10. Finansove zabezpechennia zakladiv osvity pid pryzmou novoho zakonu pro osvitu [Financial support of educational institutions under the prism of the new law on education]. Available at: <https://i.factor.ua/ukr/journals/bb/2017/october/issue-39/article-31417.html> (accessed 1 September 2020).
11. Finansuvannia ZVO :uriad zaprovadyv novu model rozpodilu koshtiv [Free Economic Zone Financing: The government has introduced a new funding model]. Available at: https://24tv.ua/education/finansuvannya_vnz_uryad_zaprovadiv_novu_model_rozpodilu_koshtiv_n1269416 (accessed 20 August 2020).
12. Finansuvannia osvity i nauky v Ukraini [Financing of education and science in Ukraine]. Available at: et.in.ua/statistika-2/byudzheth/informaciya-shhodo-finansuvannya-osviti-i-nauki-v-ukraini/ (accessed 4 September 2020).
13. Chentsov V.V. (2019) *Finansuvannia vyshchoi osvity v Ukraini: problemy ta idei dia reformy* [Financing higher education in Ukraine: problems and ideas for reform]. *Economy nayka*. Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/7_2019/10.pdf (accessed 21 August 2020)
14. Cherevychnyi H.S. (2007) *Vyshcha osvita Ukrainy: novatsii, problemy, perspektyvy* [Higher education in Ukraine: innovations, problems, prospects]. *Nauka ta naukoznavstvo*, no. 1, pp. 107–112. [in Ukrainian]
15. Shevchenko L.S. (2013) *Finansuvannia vyshchoi osvity: dyversyfikatsiia dzherel* [Financing higher education: diversification of sources] *Teoriia i praktyka pravoznavstva*, vol. 2, pp. 222–233. [in Ukrainian]
16. Shevalie T., Eisher Zh.K. (2005). *Finansuvannia vyshchoi osvity: desiat rokov zmin* [Financing higher education: ten years of change]. *Vyshcha shkola*, no. 2, pp. 85–94. [in Ukrainian]
17. Ukrstat.org – publykatsiia dokumentiv Derzhavnoi Sluzhby Statystyky Ukrainy [Ukrstat.org – publication of documents of the State Statistics Service of Ukraine] Available at: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publosvita_u.htm (accessed 4 September 2020).

Стаття надійшла до редакції 06.09.2020.
The article was received 06 September 2020.